

**Mezar Steli
Betimlemelerine
Göre
İsauria Bölgesinde
Bağcılık ve
Bağbozumu
Şenlikleri**

Dr. Mustafa YILMAZ

S.Ü. Fen-Edebiyat
Fakültesi,
Arkeoloji Bölümü,
42079- KONYA

Genel hatları ile Konya, Antalya, Karaman ve Mersin il sınırlarının kesiştiği; merkezi Bozkır İlçesi olmak üzere Ahırlı, Yalılıyük, Hadim, Taşkent, Sarıveliler, Ermenek, Mut, Akseki ve Gündoğmuş ilçelerini kapsayan bölge antik çağda İsauria olarak adlandırılmaktadır¹. Başkentleri de Bozkır'a 11 km. uzaklıktaki Ulupınar köyünün 3. km. doğusunda, bugün Zengibar Kale olarak bilinen **İsaura**'dır. Coğrafi yapı olarak Toros dağlarının kuzey yamacını kapsayan bölge, çok sayıdaki irili ufaklı ırmakların oyduğu derin vadiler arasında uzanmaktadır. Bu ırmaklardan kayda değer en büyük ve önemli olan ikisi Mut'un kenarından geçip Silifke üzerinden Akdeniz'e ulaşan Kalykadnos (Göksu) ve Bozkır'ın içerisinden geçip Apa Barajını besleyen Çarşamba Çayı'dır. Bölgede hem karasal, hem de Akdeniz iklimleri hüküm sürdüğünden, heriki iklimin ortak yansıması olan yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı geçer. Bu coğrafya ile bölge antik çağdan bu yana üzüm üretiminde önemli role sahip olmuş, bugün dahi üretilen ve özellikle **Aladağ Üzümleri** adı verilen cinsi ile oldukça meşhurdur.

Metni tekrar gözden geçirerek olumlu eleştirileri ile bizi yönlendiren Prof. Dr. Ramazan Özgan'a burada bir kez daha teşekkür ederim.

¹ İsauria bölgesinin sınırları için ayrıca bkz. Strabon, XII, C 569; A. Erzen, Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft (1940), 27 vd.; G.E. Bean- T.B. Mitford, Journeys in Rough Cilicia 1964-1968 (1970), 149; F. Hild- H. Hellenkemper, Kilikien und Isaurien (1990), 23 vd.; L. Zoroğlu, Anatolian Iron Ages 3- Ankara (1994), 301.

İsauria Bölgesinden Bağcılıkla İlişkili Kabartmalar

1- Alınlıksız mezar steli üzerinde **falx vinitoria** (orak) ve **dolabra** (bağ baltası, kazma, çapa, çekiç). Bozkır'ın Pınarcık köyü, H. Aslan'ın evinin duvarında tekrar kullanılmıştır. Sekiz Sarnıç mevkiindeki antik yerleşmesinden gelmiştir. Yükseklik 55 cm., genişlik 80 cm., kalınlık 40 cm. Yerel taştan üretilmiş olup, alt, üst ve yan taraflarında kırılmalar vardır. Stelin görülebilen ön yüzü, dört sütun ile üç resim alanına ayrılmıştır. Ortadaki resim alanının üzerinde kemer varken, yanlardakinin üzeri izleyiciye göre üçgen alınlıklıdır. Üzeri kemerli bölümde yan yana ayakta, sağdaki kadın olmak üzere iki figür durmaktadır. Edicula şeklindeki üzeri üçgen alınlıklı heriki resim alanından sağdakinde **falx vinitoria**, soldakinde ise **dolabra** betimlenmiştir. Üçgen alınlıklar arasında her iki yanda monogramları vardır. Bunlar MNHMHC XAPIN'in (elveda, hoşçakal, anısına) kısaltılmış şeklidir². En üstte okunabilen iki satır yazıt vardır:

AVPNOYNOCAN ECTHCEN

TONANΔΠΑ AVTHCTAPACIN

“Aurelia Nounnos, kocası Tarasis'in hatırası için diktirdi”.

M. Yılmaz, Heykeltraşlık Açısından İsauria Bölgesi Figürlü Mezar Anıtları. Yayınlanmamış Doktora Tezi- Konya (1995), 81 vd. MSL 2 Lev. 17.

2- Alınlıksız mezar steli üzerinde tekrar **falx vinitoria** ve olasılıkla **dolabra**. Bozkır'ın Hisarlık köyü camii duvarında yer almaktadır. Bağlar içi kırsalından getirildiği söylenmektedir. Yükseklik 50 cm., genişlik 65 cm., kalınlık 38 cm. Yerel taştan üretilmiş olup, üst tarafı kırık, alt kısmı toprağa gömülüdür. Stelin görülen ön yüzünde dört sütun ile üç resim alanına ayrılan yüzeyler bulunmaktadır. Ortadaki resim alanının üzerinde kemer varken, yanlardakinin üzeri üçgen alınlıklıdır. Merkezdeki kemerli bölümde iki satır yazıt korunmuş olup, soldaki edicula içerisinde bir bölümü korunan **falx vinitoria**, sağdaki ediculada ise olasılıkla **dolabra** vardır. Heriki üçgen alınlığın arasında okunabilen iki satır ve ayrıca kemer altındaki geniş bölümde üç satırlık bir yazıt kuşağı yer almıştır.

Alınlıklar arasında:

² H. Malay, Epigraphi (Yazıt Bilimi), E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları 41 (1987), 5 vd. 358

..... A
TON ANΔPAKA...W

Merkezi resim alanında:
ΚΑΠΙΤΑ ΝΤΩΝ ΦΙΛΟΝ

"Bütün insanların arkadaşı, herkese yardım eder".

M. Yılmaz, age., 82 MSL 3 Lev. 18.

3- Alınlıksız mezar steli üzerinde **falx vinitoria** ve **dolabra**. Bozkır'ın Pınarcık köyü, H. Aslan'ın evinin duvarındadır. Sekiz Sarnıç yöresindeki antik yerleşmesinden getirilmiştir. Yükseklik 45 cm., genişlik 54 cm., kalınlık 32 cm. Sarımtırak mermerden üretilmiş. Üstü kemerli bir resim alanının içerisinde ortadaki kadın, üç figür bulunmaktadır. Soldakinin boyut olarak daha küçük işlenmiş olması bunun ailenin çocukları olduğunu düşündürmektedir. Bu resim alanının solunda oldukça plastik işlenmiş **falx vinitoria** ve sağında yine benzer işçilikli **dolabra** bulunmaktadır. Dolabra'nın altında farklı olarak bir de erkek çocuk cepheden ayakta betimlenmiştir. Stelin üzerinde üç satır, altında ise bir satır yazıt korunmuştur:

ΑΥΡΑΠΠΙΑCΑΝΕCΤ
ΗCΕΝΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑΝΤ
ΟΒΟΥΡ ΟΥΗCΑC
ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑΝΒΑ

"Aurelius Appas kendi babası ve kendi annesi (anısına) diktirdi".

M. Yılmaz, age., 87 vd. MSL 12 Lev. 20.

4- Alınlıksız mezar steli üzerinde üzüm salkımları ile asma. Astra³ antik kentinde bulunmaktadır. Yükseklik 85 cm., genişlik 82 cm., kalınlık 20cm.. Yöresel sarımtırak mermerden; üç katlı resim alanından oluşmaktadır. Katlar arasında ayırıcı plastik banta yer verilmemiştir. Ortadaki resim alanı dört sütunla üç ayrı bölüme ayrılmış. Bunlardan ortadakinin üzeri istiridye kabuğu şeklinde kemerli, yanlardakiler ise edicola şeklinde ve üzerleri üçgen alınlıklı. Ortadaki kemerli resim alanında birisi kadın olmak üzere iki figür ve diğer

³O. Emişler, IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri. Sunulan Bildiriler (1994), 388 vd. (diğer kaynakça ile birlikte).

heriki üçgen alınlıklı ediculanın içerisinde, boyut olarak ortadakilere oranla daha küçük olmaları nedeni ile, bu ailenin çocukları vardır. Kemer ve alınlıklar arasında yukarıdan aşağıya asılı şekilde duran iki adet üzüm salkımı görülmektedir. Üçgen alınlıkların dışa bakan bölümlerinde ise plastik, ancak simgesel üzüm yaprakları yerleştirilmiştir. Üçüncü resim alanının bulunduğu alt panoda, heriki yandan gelen ve henüz üzerindeki üzümler toplanmamış asma dallarını, kollarını açmış bir şekilde ayakta duran bir delikanlı tutmaktadır. Asmanın yaprakları yine plastik ve sembolik şekildedir. Sol tarafta yaprak ile üzüm salkımı arasında cepheden ayakta duran küçük bir kadın figürü bulunmaktadır. En üst bölümde okunamayacak şekilde aşınmış bir satırlık yazıta ait izler görülmektedir.

M. Yılmaz, age., 89 vd. MSL 15 Lev. 22.

5- Alınlıksız mezar steli üzerinde üzüm salkımları ile asma. Astra antik kentinde bir yayla evinin duvarında bulunmaktadır. Yükseklik 45 cm., genişlik 73 cm., Yöresel sarımtırak mermerden yapılmıştır. Orta ve alt resim alanları tamamen eksiktir. Resim alanı ortadakinin üzeri istiridyeye kabuğu şeklinde kemerli, yanlardakiler ise edicula şeklinde ve üzerleri üçgen alınlıkla üç bölüme ayrılmış olmalıdır. Sağdaki üçgen alınlığın içerisinde bir mask bulunmaktadır. Kemerle üçgen alınlıklar arasındaki boş alanda yukarıdan aşağıya doğru asılı duran birer salkım üzüm bulunmaktadır. Stelin üst bölümünde okunamayacak derecede aşınmış olan üç satır yazıt yer almıştır.

Y. Er-Scarborough, *The Funerary Monuments of Cilicia Tracheia*, Diss. Cornell University (1991), 216 vd. Fig. 50; M. Yılmaz, age., 90 vd. MSL 16 Lev. 22.

6- Alınlıksız mezar steli üzerinde üzüm salkımları. Bozkır'ın Pınarcık köyü, H. Aslan'ın evinin duvarında yer almaktadır. Sekiz Sarnıç mevki antik yerleşmesinden getirilmiştir. Yükseklik 45 cm., genişlik 41 cm. Sarımtırak mermerden üretilmiştir. Üst ve alt bölümleri ile sol köşesi eksiktir. Sadece üç figürden oluşan resim alanı korunmuştur. Figürlerden en sağdaki giysisi ve sakalı ile erkek, diğer ikisi ise en soldaki daha küçük boyutlu olmak üzere bayandır. Bunlardan ortadaki, daha uzun boyu ve hemen erkeğin yanında yer alması ile eşi olmalıdır. Bu bölgede hemen hemen hiç karşılaşmadığımız, kadının küpesi ile betimlenmesi olasılıkla ailenin ekonomik ve sosyal statüsü ile

İlgili olmalıdır. Bu özellik stelin diğerlerine göre daha kaliteli işçiliği ile de belgelenmektedir. Her üç figürün başlarının arasına gelecek şekilde asılı duran birer salkım üzüm bulunmaktadır.

M. Yılmaz, age., 93 vd. MSL 22 Lev. 25.

7- İki parçanın birleştirilmesi ile tamamlanan ostotheke gövdesi üzerinde asmadan henüz koparılmamış üzüm salkımları. Ahırlı İlçesi, Akkise kasabası camii duvarında yer almaktadır. Sedaseis antik yerleşmesinden getirilmiştir⁴. Yükseklik 70 cm., genişlik 87 cm. Yöresel kireç taşından üretilmiştir. Ziyafet sahnesinin işlenmiş olduğu resim alanı; kline üzerinde yan yana iki erkek uzanmakta, sağ köşede bunlara koltukta oturarak eşlik eden kadın figürü yer almıştır. Kadının ayakları, ayak sehпасı üzerindedir. Bunun sol yanında ayakta duran diğer bir kadının vücudunun sağ yarısı korunmuştur. Klinenin sol tarafındaki boşlukta ise yan yana üçü kadın, birisi erkek dört figür cepheden ayakta durur vaziyettedir. Bu kompozisyonu üstten boydan boya asmadan ayrılmamış üzüm salkımları sınırlamaktadır. Salkımların bazılarının arasında asmanın sürgün vermesinin de ayrıca betimlenmiş olması dikkate değerdir. Alt silme üzerinde iyice tahrip olmuş bir yazıtta ait harfler görülmektedir.

M. Yılmaz, age., 103 vd. OG 3 Lev. 31.

8- İşlevi belli olmayan bir parça üzerinde üzüm salkımları. Hadim ilçesi, Yağcılar kasabası, Civlese yaylası mevkiindeki antik yerleşmesinde bulunmaktadır. Yükseklik 110 cm., genişlik 120 cm., kalınlık 62 cm. Yerel kireç taşından üretilmiştir. Sağ yanı eksik ve alt bölümü toprağa gömülü durumdadır. Resim alanının üzerinde üstte karşı karşıya ve mücadele öncesi duran iki bakımlı boğa, aşağıda ise bir krater içinden çıkıp, her iki yana doğru ilerleyen ve üzerinde koparılmamış üzüm salkımları bulunan asma görülmektedir. Üst kısımda okunamayan iki satır yazıt bulunmaktadır.

M. Yılmaz, age., 146 vd. X 10 Lev. 86.

9- İşlevi belli olmayan bir parça üzerinde henüz asmadan ayrılmamış üzüm salkımları. Bozkır ilçesi, Taşbaşı köyü camii duvarında yeniden kullanılmış-

⁴J.R.S. Sterrett, The Wolf Expedition to Asia Minor. Papers of the American School of Classical Studies III (1888), 240

tır. Ören Tepesi mevkisinden getirildiği söylenmektedir. Yükseklik 46 cm., genişlik 118 cm., kalınlık 21 cm. Yerel kireç taşından üretilmiştir. Alt ve üst bölümler eksiktir. Resim alanının yüzeyi tamamen henüz asmadan ayrılmamış üzüm salkımları ile doldurulmuştur. Üzüm salkımlarından bazılarının çam kozalağı gibi yukarıya doğru dik şekilde durması dikkate değerdir. Asmanın yaprakları oldukça plastik olarak işlenmiştir. Aşağıya doğru asılı duran salkımların arasında iki adet içi doldurulmuş rozet betimlemesi bulunmaktadır. M. Yılmaz, age., 150 vd. X 18 Lev. 90.

10- İşlevi belli olmayan bir parça üzerinde henüz asmadan ayrılmamış üzüm salkımları. Yalılıyük ilçesi, İ. Yılmazın evinin duvarında bulunmaktadır. Eskisaray öreninden getirilmiştir. Yükseklik 39 cm., genişlik 69 cm. Sarımtırak mermerden yapılmıştır. Kenarların dördünde de kopma vardır. Resim alanında, ortada bir kaide üzerinde cepheden kartal durmaktadır. Başını arkaya doğru çevirmiştir. Sağ ve sol köşelerden yükselen oldukça kalın asma gövdesi dış bükey yay yaparak yükselmektedir. Asma üzerinde henüz koparılmamış üzüm salkımları, plastik işlenmiş yapraklar ve sürgün vermeye başlayan spiral biçimli filizler görülmektedir. Asma gövdelerinin arasında sadece alın ve saç kısmı korunmuş olan bir figür daha bulunmaktadır. Eksik olduğu için ne olduğu hakkında kesin olarak bir şey söylemek zor olmakla birlikte, bunun **medusa** olma olasılığı yüksektir. Stelin üst kısmında iki satır yazıt vardır.

ΑΛΟΥΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΥ Υ...CINNEΟΥ ΛΑΤΥΠΙΟΣ
ΕΠΟΙΗCΑΝ

“Aloueis ve heykeltıraşları yaptılar”.

M. Yılmaz, age., 151 vd. X 20 Lev. 91; M. Şahin, Epigraphica Anatolica 29, 75 vd. Taf. 4. 6.

Bağcılıkla İlişkili Kabartmaların Stil ve Kompozisyonları

İsaürüya kökenli kabartmalar üzerinde bağcılık ile ilgili kurulabilecek betimler iki ayrı şekilde görülmektedir. Bunlardan ilk grupta, kabartma alanı üzerindeki boş alanların üzerinde koparılmamış üzüm salkımları bulunan asmalar yer almaktadır (Kat.Nr. 4-10; Res. 4-10). Sarmaşık dalı çoğunlukla kompozisyonun üst tarafında kabartma alanını boydan boya sınırlar. İki ör-

nekte sarmaşık resim alanının alt tarafında da uzanır (Kat.Nr. 4 ve 8; Res. 4 ve 8). Sarmaşık dalı oldukça kalın yapıdadır. Bu dal üzerinde içi tamamen dolmuş, koparılacak durumda üzüm salkımları bulunur. Üzüm salkımları normalde yukarıdan aşağıya doğru asılı dururken, bazılarında yukarıya yönelik durmaktadır (Kat.Nr. 9; Res. 9). Yapraklar oldukça iri ve plastik olarak işlenmişlerdir (Kat.Nr. 4, 9; Res. 4, 9). Bazılarında ise sürgün veren asma uzantısı yine plastik ve abartılı verilmiştir (Kat.Nr. 7, 10; Res. 7, 10). Asmalar bu halleri ile yukarıda da vurguladığımız gibi hasada hazır bir halde durmaktadır.

Hasad ile ilgili olarak karşımıza çıkan diğer iki betim orak ve kazmadır (Kat.Nr 1-3; Res. 1-3). Bu iki aletin üzüm hasadı ile ilişkisini, biz her ne kadar İsauria bölgesinde bulamamış olsakta, yakın yörelerde ve yine bizim eserlerle çağdaş olan diğer kabartmalar ortaya koymaktadır. Bir çok benzer sanat eserinde orak ve kazmayı (çapa) sarmaşık veya üzüm ile yan yana görmekteyiz⁵. Bu durumda orak ile kazmanın bağıcılıkla doğrudan ilişkili olduğu konusunda bizi haklı çıkarmaktadır. Bunlar resim alanı üzerine ayrı şekilde birbirlerine bakışimli olarak yerleştirilmişlerdir. Orak, keskin kısmı hilal şeklinde işlenmiş olup, altında 1 numaralı stelde (Res. 1) olduğu gibi kabza yeri bırakılmıştır veya 3 numaralıda olduğu gibi (Res. 3) hilal şeklinde de işlenebilmektedir⁶. Kazma ise tartışmaya açık bir şekilde betimlenmiştir. İki ağza sahiptir, delik olan ortasından diğer tarafa geçen ve farklı boyutlarda karşımıza çıkan bir sapa sahiptir. Özellikle bu sapın kısa ya da uzun olması, bu aletin ne olduğu konusunda tartışma çıkmasına neden olmuştur.

Kazma ve orak veya diğer bir tanımlamayla bağ- bahçe bıçağı gibi aletler tarım ile ilgili konularda mezar stelleri üzerinde görülmektedirler⁷. Özellikle Mysia bölgesinden bir mezar steli üzerinde bir erkeğin elinde tuttuğu

⁵M. Waelkens, Die kleinasiatischen Türsteine (1986), Nr. 341 ve Nr. 360 Taf. 51, Nr. 404 Taf. 61.

⁶ Orak için bkz. E. Siecke, Götterattribute und sogenannte Symbole (1909), 268 vd.; M. Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte 12 (1928), 71 vd. bkz. Sichel. Günlük hayatta kullanılan benzer formdaki orak için bkz. W.M.F. Petrie, Tools and Weapons (1917), Pl.54 Nr.11. M. Şahin, Anatolian Iron Ages Symposium Mersin- 1996 (Baskıda).

⁷ E. Pfuhl- H. Möbius, Die ostgriechischen Grabreliefs II, 542.

orak ile önündeki bir ağacı budaması veya ağaç üzerinden ürünü kesmeye çalışması motifi bu savı kesin olarak kanıtlamaktadır⁸. Bu nedenle, orak veya bağ-bahçe bıçağı, formu ve tipi ile kesin olarak tanınmaktadır⁹. Ancak kazma, form olarak aynı zamanda çekici akla getirmektedir¹⁰. Çünkü betim sanatında her iki ucu sivri görüntüsü ile kazma ile çekiç yaklaşık benzer formda betimlenmişlerdir. Bu durumda, mezar stelleri üzerindeki aletleri yorumlayabilmek için, salt bunların tipine bakmak yeterli olmayıp, yanındaki diğer bezekler ile birlikte irdelenmesi gerekmektedir. İsauria mezar stelleri üzerinde çekiç veya kazma denebilecek aletler sürekli orakla birlikte işlenmişlerdir. Bazen de kompozisyonda asma gibi bağıcılık ilişkili motiflerin olduğu görülmektedir. Ayrıca, bölgenin çok dağlık olması ve sarp yamaçlardan oluşması nedeniyle, bu gün bile buğday, arpa, nohut, mercimek ekimi ve en önemlisi de bağ çubuklarının arası kazma ile kazılarak, ürüne hazırlanmaktadır. Çünkü, yukarıda anılan nedenler yüzünden saban ve pulluk gibi doğal çift sürme aletleri ve bunlarda kullanılan öküz gibi hayvanlar arazinin dar yapısı nedeni ile bazı yörelerde kullanılamamaktadır. Arazi yapısında herhangi bir değişiklik olmaması nedeni ile, bu durum antik çağda da aynen yaşanmış olmalıdır. Bundan dolayı Pfuhl- Möbius'un da vurguladıkları gibi, bu tür kompozisyonlarda tartışmalı betiyi çok yerinde bir saptamayla **kazma** olarak adlandırmak doğru olacaktır¹¹.

Tipoloji açısından ilginç olan bir diğer özellikte, bilhassa 1-5 numaralı eserlerde betimlemelerini gördüğümüz, betim alanının ortasındaki kemer ve yanlardaki üçgen alınlıkların sütunlar üzerinde yer alması bize Anadolu'nun özellikle İ.S. 2. ve 3. yüzyıllarda yoğun olarak üretilen Sütunlu Lahitler'ini anımsatmakta ve onların kabartma biçimli ilkel kopyelendikleri görülmektedir¹²

⁸ E. Pfuhl- H. Möbius, age. II, Nr. 1140 Taf. 171.

⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. B.J.G.C. Anderson, JHS 19, 1899, 78 Nr. 39; A.M. Ramsay, JHS 24, 1904, 271. 283 vd.; E. Pfuhl- H. Möbius, age. II, Nr. 1135 vd., 1510, 1711, 1718..

¹⁰ E. Pfuhl- H. Möbius, age. II, 542 dn. 31.

¹¹ E. Pfuhl- H. Möbius, age. II, 542 dn. 31.

¹²H. Wiegartz, Kleinasiatiscbe Säulensarkophage, IstForsch. 26 (1965), passim; G. Koch-H. Sichtermann, Römische Sarkophage (1982), s.503 vd., Abb.487 vd.

Bağ Bozumu Senlikleri

Hasattan önce şenlik veya festival düzenlendiğini göstermesi açısından 4 numaralı kabartma çok önemlidir (Res. 4). Çünkü, resim alanının alt yarısında heriki yandan ortaya doğru uzanan iki asma ucu ve ortada kollarını heriki yana doğru olabildiğince açıp, bu uçlardan tutarak duran bir delikanlı cepheden, ayakta betimlenmiştir. Seçilebildiği kadarı ile tunikaya benzer bir giysi giymiştir. Bunun sağ yanında, üzüm salkımı ile asma yaprağının arasında, yaprak ve üzüme göre çok küçük boyda işlenmiş bir bayan durmaktadır. Cepheden, ayakta duran kadın, seçilebildiği kadarı ile normal elbisesinin üzerinde başını da örten bir manto giymiştir. Baştan inen mantonun ucu sağ omuzdan gelip sol omuz üzerinden aşağıya bırakılmıştır. Bayan giydiği manto ve bunun başını örtmesi neden ile kesinlikle evli bir kadın olmalıdır. Erkeğin asmanın dallarının ucundan tutması, kadının da yine burada üzümle birlikte¹³, hatta üzüm ve yaprağa göre belkide bilinçli olarak çok küçük işlenmesi, ayrıca üzümün yetişmiş olmasına karşın henüz koparılmamış oluşu, bize burada üzümle ilgili bir etkinliğin yapıldığını düşündürüyor. Bu etkinlik ise antik çağlardan günümüze ulaşan üzüm hasadı festivali olmalıdır.

Antik belgeler irdelendiğinde üzümle ilgili hasat şenliklerinin Anadolu'da 3. bine kadar izlerini bulmak mümkündür. Ele geçen belgelere göre, bu tür hasad festivallerinde kral, festivalin ilk gününe tören kostümleri içerisinde bizzat katılır. Nimrud'da N.W. Sarayı'nın taht salonuna yakın bir yerde, fildişinden, taht süslemesine ait ve İ.Ö. 8. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen kabartmalı bir plaka buna güzel bir örnek olarak verilebilir¹⁴. Bunun üzerinde II. Ashurnasirpal kısa kollu, kemerli tören giysisi ile resmedilmiştir¹⁵. Kral öne

¹³Kadının bağcılıkla ilişkili olduğu yine değişik yerlerden çağdaş anıtlar üzerinde görülebilir. Örneğin bir mezar steli üzerinde kadın heriki yanında üzüm salkımı ile (M. Waelkens, Die kleinasiatischen Türsteine (1986), Nr. 609 Taf. 83), birisinde ise iki orak, bir kazma ve kadına ait iğ, öreke, tarak gibi aksesuarlarla betimlenmiştir (M. Waelkens, age., Nr. 430 Taf. 64).

¹⁴M.E.L. Mallowan, The Excavations at Nimrud (1951), Iraq 14, 1952, 9 Pl.1; M.E.L. Mallowan-L.G. Davies, Ivories in Assyrian Style. Ivories from Nimrud (1949-1963) Fasc.II (1970), 2 vd.Pl.1; M.E.L. Mallowan, The Nimrud Ivories (1978), 16 Fig.7.

¹⁵Benzer tören kıyafetleri için bkz. E.A.W Budge, Assyrian Sculptures in the British Museum. Reign of Ashurnasirpal (1914), Pl.35; G. Contenau, L'Art de L'Asie Occidentale

ve yukarıya doğru uzattığı sağ elinin parmakları ucuyla seremonilerde libasyon amacıyla devamlı kullandığı bir simge olan sunu taşı taşırken¹⁶, a-şağıya bıraktığı sol elinde kuş başlı bir orak bulunmaktadır¹⁷. Elinde orak bulunan diğer bir örnek yine Nimrud'dan: İshar-belit-mati tapınağının girişinde bulunan tören giysileri içerisindeki kral heykelinin elinde bulunmaktadır¹⁸.

Asur kökenli heriki örnekte kralın elinde kuş başlı seremoni orağının olmasının nedeni, Mallowan'a göre, "sonbahar mevsimindeki hasat festivalleri ile ilişkilidir: Kral hasat festivallerine katılarak, hasatın ilk gününde, bu kutsal orakla hasatın ilk ürününü keser"¹⁹. Hasat mevsiminde ürünü kaldırmadan önce düzenlenen festivale kralın da katılarak, kutsal orak ile ürünün ilk demetini biçmesi ve olasılıkla kendisini bu festivaldeymiş gibi elinde orakla betimlemiş olması, orağın aynı zamanda hasatla ilişkili dini seremonilerde kullanılan bir belirteç olduğunu göstermektedir²⁰. Betim sanatında kullanılan belirteçlerin hiç birisi gelişi güzel seçilmemiştir. Çünkü, Bossert'in de vurguladığı gibi²¹: "Der König hat sich, wie wir im weiteren verlauf unserer Untersuchungen noch deutlicher sehen werden, zu jedem Kultakt ein besonderes Kostüm, zu der auch die Haar- und Barttracht passen musste, ausgewählt", dini seremonilerde kutlanan festivale göre kralın kostüm seç-

Ancienne (1928), Pl.33; T.A. Madhloom, *The Chronology of Neo-Assyrian Art* (1970), 67 Pl. 35.2-3; M.E.L. Mallowan-L.G. Davies, *Ivories in Assyrian Style. Ivories from Nimrud (1949-1963) Fasc.II* (1970),16.

¹⁶Benzer örnekler için bkz. G. Contenau, age., Pl.33; T.A. Madhloom, age., Pl.34.1.

¹⁷Orak için bkz. M. Ebert, *Reallexikon der Vorgeschichte* 12 (1928),71 vd. bkz. Sichel. *Günlük hayatta kullanılan benzer formdaki orak için bkz. W.M.F. Petrie, Tools and Weapons* (1917), Pl.54 Nr.11. Hrouda, bu tür orakları kıvrık kılıç olarak (Krummschwert) tanımlamakta. Ancak bu tür bir kılıcın nerede ve nasıl kullanılacağı konusunda bir açıklama yapmamaktadır (B. Hrouda, *Die Kulturgeschichte des assyrischen Flachbildes* (1965), Taf.22). Asur ticaret kolonileri çağında gümüş ve altın sadece ticari bir mal olmayıp, paranın temelidir ve değiş-tokuşta para karşılığında kullanılan altın veya gümüşten dökülen aletler arasında orakta bulunmaktadır (A. Goetze, *Kulturgeschichte des alten Orients. Kleinasien. Handbuch der Altertumswissenschaft* 3.1.3.3.1 (1957), 78 Dipnot.15).

¹⁸H.R. Hall, *Babylonian and Assyrian Sculpture in the British Museum* (1928), 34 Pl. 12; T.A. Madhloom, age., Pl.33.1; U. Magen, *BaF* 9, 1986, Taf.14.1.

¹⁹M.E.L. Mallowan. *Iraq* 14, 1952, 9; *Ibid.*, *Nimrud and Its Remains* (1966), 58.

²⁰M. Şahin, *Anatolian Iron Ages Symposium Mersin- 1996* (Baskıda).

²¹H.Th. Bossert, *Janus und der Mann mit der Adler- oder Greifenmaske* (1959), 6.

mesi ve bu kostüme uygun takılar takması zorunludur²². Yine KILAM festivalinde kralın altın küpelerini takıp, siyah ayakkabılarını giyerek festivale katıldığı²³, veya "Nuntariyashas Festivali"nde Tanrı Telipinu veya kralın bu festivallerde çiftçi görünümünde olduğundan bahsedilmektedir²⁴. Bu tür şenliklerde festivalin önde gelen kişileri kral, kral eşi ile veya nadir olarak kralın oğludur²⁵. Bu anlatılanlara göre, her ne kadar aralarında uzun zaman farkı olsa da, İsauria kabartmaları üzerinde bulunan oraklar da hasatla, özellikle de üzüm hasadı ile ilişkili olmalıdır. Çünkü, M. Şahin'in de İvriz kaya anıtında belgelediği gibi, bir elinde üzüm salkımı, diğerinde başak tutan tanrı aynı zamanda kemerinde kutsal orağı taşımaktadır²⁶.

Hitit kült envanterlerine göre festival takviminde yer alan festivaller arasında sonbaharda kutlanan Hasat Bayramı da (Zena- EZEN-BURU₁₄) vardır²⁷. Hasat mevsiminde ürünü kaldırmadan önce düzenlenen festivale kralın da katılarak, kutsal orak ile ürünün ilk mahsulünü biçmesi, böylece kesin olarak kanıtlanmış olmaktadır. Özellikle Hitit kökenli belgelerden bağ bozumu öncesi çeşitli festivallerin düzenlendiği ve bu festivallerde özellikle kralın ve çevresindeki kişilerin festivale iştirak ettikleri bilinmektedir.

Bu geleneğin izlerini daha sonraki dönemlerde Dionysos kültüründe de görmekteyiz. Özellikle İ.Ö. 540'lı yıllarda Atina tiranı Peisistratos zamanında Dionysos adına senede bir kaç kez festival düzenlenmeye başlanmıştır: Lenaea (üzüm sıkım şenliği) veya Anthesteria (üzüm tadım şenliği) bizim açımızdan kayda değerdir²⁸. Ocak ayının 12-14'ü arasında Lenaea şenlikleri

²² M. Şahin, age., (Baskıda).

²³ S. Alp, Beiträge zur Erforschungen des hethitische Tempels (1983), 192 vd.

²⁴ O.R. Gurney, Some Aspects of Hittite Religion (1977), 31 Dipnot. 4; H.A. Hoffner, Alimenta Hethaeorum (1974), 43.

²⁵ H. Otten, Ein hethitisches Festrival, StBot 13, 1971, 11 Rs.IV.

²⁶ M. Şahin, age., (Baskıda).

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Keilschrifturkunden aus Bogazköy VII, 24; H.G. Güterbock, Gedanken über das Wesen des Gottes Telipinu. in: Festschrift J. Friedrich (1959), 208; H.A. Hoffner, Alimenta Hethaeorum (1974), 39 vd.; O.R. Gurney, Some Aspects of Hittite Religion (1977), 27 vd.; I. Singer, The Hittite KILAM Festival I, StBot 27, 1983, 133 Dipnot 22.

²⁸ Geniş bilgi için bkz. A. Çalışlar, Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü (1978), 88.

yapılırdı. Çeşitli ezgiler okunur ve Dionysos'un yeniden doğuşu canlandırılırdı. Sonunda da tahıldan lapa yapılarak tanrılara sunulurdu. 11 Şubat'da ise asmalar budanıp, bağ sezonuna hazırlandıktan sonra Anthesteria adı verilen çiçek bayramı kutlanırdı. Bu tarihte, ayrıca mayalanan şarap içilecek duruma gelmiş olurdu. Şenliğin son gününde yine tahıl lapası yapılır ve yer altındaki ölülerin ruhlarına eşlik eden Hermes'e sunulurdu²⁹.

Günümüzde ise bu geleneklerin halen devam etmesi, antik çağ İsauria'sında bağ bozumu şenliklerinin nasıl olabileceği konusunda çeşitli ip uçları vermektedir. Bu tür bir devamlılığın olduğunu gözler önüne sermesi açısından Hitit çağı stilini yansıtan kabartmalarında görülen özelliklerin daha sonraları Roma dönemi içlerindeki betim sanatında devam etmiş olmasını da örnek olarak verilebilir³⁰.

Her yıl Eylül ayının ortalarında, özellikle de Hadim ilçesinde, bağ bozumu şenlikleri periyodik olarak ilçe belediyesince düzenlenmektedir. Bu şenlikler normalde üç gün sürmektedir. Birinci günde, üreticiler ürettikleri üzümlerin en iyilerinden birkaç salkımı bir sepet içerisine koyarak ilçe merkezine getirirler. Burada diğer üreticilerin ürünlerinin de sergilendiği bir panayır alanı kurulur. Genellikle ileri gelenlerden oluşan bir jüri toplanarak bu ürünler içerisinden tat, koku ve tane ile salkım büyüklükleri açısından en iyi ürünü seçer ve ürün sahibi ilk üç kişi ödüllendirilir. Ödül töreninden sonra misafirlere büyük bir yemek şöleni verilir. Bu şölen esnasında yarışma için getirilmiş olan üzümler oradaki halka dağıtılarak bir ziyafet çekilir.

İkinci gün, halk oyunları ağırlıklı şenlikler düzenlenir. Üçüncü gün ise, büyük bağlar ziyaret edilerek şölen sona erdirilir. Sonrasında ise herkes kendi gücü oranında tanrıya şükür kurbanı keserek, kurban etini kendi bağına götürür, yemek öğünlerinde kurban eti ile birlikte üzüm yenilerek hasadın toplanmasına başlanır. Hasad toplama, bağın büyüklüğüne göre on güne ka-

²⁹Ö. Nutku, Dünya Tiyatro Tarihi I (1985), 29.

³⁰L. Zoroğlu, Anatolian Iron Ages 3- Ankara (1994), 301 vd.

dar devam edebilir. Bu şölenler bize yukarıda özlüce değinmiş olduğumuz eski çağın Lenaea veya Anthesteria şenliklerini anımsatmaktadır³¹.

Yine bu şenlikleri anımsatması bakımından, bugün tamamen ortadan kalkmış olan, ancak yine antik dönemle ilişkili olduğunu sandığımız ve yöresel ismi **Tekecik Gezme** olarak bilinen geleneğin de burada irdelenmesi yerinde olacaktır. Yöre köylerinde 1960 yılına kadar bu şölen yapılmakta idi. Her yıl dişi sürülerden ayrılan teke ve koç, Kasım ayının başlarında dişi sürünün içerisine salınmaktadır. Aynı günün akşamı, yaşları 15-25 arasında değişen bekar gençler köyde ev ev dolaşarak pekmez, un, yumurta, bulgur, üzüm ve para gibi nesnelere toplarlar. Bu sırada gençlerin birisinde bir davul veya teneke vardır ve tıpkı Ramazan davulu gibi çalınır. Gençler birbirlerine şaka yaparlar, şarkılar ve türküler eşliğinde gezme işlemi akşamın geç saatlerine kadar devam eder. İkinci gün toplanan pekmez ve undan helva yapılır, yumurtalar pişirilir. Toplanan para ile de keçi veya teke alınır, bunlar kesilerek önceden toplanan bulgur ile etli pilav yapılır. Daha sonra bütün köy halkı köy meydanına davet edilir ve burada bir düğün havası içerisinde yenilir içilir ve eğlenceler düzenlenir.

Bu şölen her ne kadar sürüye teke-koç katma adı altında yapılırsa da, pekmezin, üzümün ve unun toplanması, bunun sonunda ziyafet verilmesi, insana ister istemez antik çağdaki Dionysia şenliklerini anımsatmaktadır. Çünkü bu şölenlerde de halka yine undan yapılan lapa dağıtılmaktadır. Ayrıca, tiyatroyu başlatan tanrı olan Dionysos'un şölenlerinde ve özellikle tragedia oyunlarında ilk aktörler keçi ve teke derisi giymişlerdir. Bu arada tragedia teke-keçi şarkısı anlamına gelmektedir³².

İsauria bölgesinin dağlık coğrafyası ancak bağcılığa elverişlidir. Bu nedenle antik çağdan bu yana bağcılık ve üzüm ürünleri bölgede başta gelen gelir kaynaklarından birisidir. Yörede, günümüzde dahi üzüm meyve olarak

³¹Bu konuda, Hadim İlçe Belediyesi tarafından 12-14 Eylül 1997 tarihleri arasında düzenlenen 7. Bağ Bozumu Kültür ve Turizm Şenlikleri kapsamındaki ulusal sempozyumda tarafımızdan bir bildiri sunulmuştur.

³²G. Seiterle, "Zum Ursprung der griechischen Maske, der Tragödie und der Satyrn", AntK 27, 1984, 135 vd.

yenmesinin yanında, kuru üzüm, pekmez, şarap, sirke gibi değişik ürünler elde edilmektedir. Özellikle yörede yukarıda sözü edilen ürünlerin yöresel metotlarla nasıl elde edildiğinin irdelenmesinde fayda vardır.

1- Şarap

Şarap üretimi için öncelikle üzümün kurutulması gerekmektedir. Bu amaçla, üzümler olgunlaştıktan sonra, bir bölümü asmadan ayrılarak sepetler içerisine konur. Bu arada bir kazan içerisine kil veya kül ile karıştırılan su konur ve kaynatılır. Bu işlem sona erince su süzülür. Bu suyun içerisine belirli bir ölçek zeytin yağı ilave edilir (zeytin yağı genelde kurutulup, pazarlarda satılacak üzüm için kullanılır. Çünkü bu işlem üzüme parlaklık vermektedir). Bu işlemden sonra sepet içine konan üzüm salkımları tek tek alınarak suya batırılıp, çekilir. Bundan sonra bağların içerisindeki boş alanlara yayılan kilim ya da süpürgelikler üzerine serilerek açık havada kurumaya bırakılır. 15- 20 gün içerisinde üzümler kurur ve toplanır.

Kurutulan bu üzümler daha sonra büyük pitoslar içerisine konarak üzeri su ile tamamlanır. Pitosların hava ile temaslarının tam olarak kesilmesi için ağızları iyice kapatılır, hatta sıvanır. Bu pitoslar ahırlara taşınarak hayvan gübresinin içerisine gömülür. Burada yaklaşık 3-4 ay kalır. Pitos içerisindeki üzüm su ile karışır ve gübrenin de sıcaklığı ile mayalanarak şaraba dönüşür. Ancak, şarap yapımı kanunların da etkisi ile son yıllarda yörede fazla rağbet görmemektedir.

2- Pekmez

Eylül ayı sonlarında olgunlaşan üzümler küfelere toplanarak köye getirilir. Aşağı yukarı köy evlerinin tamamında yöresel ismi **Şirahna- Şirana** ismi verilen Şirahaneye üzümler dökülür (Res. 11-13). Genellikle erkekler ayaklarına çizme giyerek üzümü çiğnerler. Bu işlem günlerce devam eder.

Çiğnendikten sonra geriye kalan üzüm posası yani **Curba** (Res. 14), Şirahanenin ortasında toplanarak yöresel adı ile Mengene kurulum. Toplanan posa bağ çubuğu ile iyice sarılır ve sıkıştırılarak bir pramit haline getirilir. Bu

yığının üzerinde sal taşlar konarak basınç sağlanır. Şirahanenin arkasında ve tam ortasında bir delik vardır. 3-4 m. uzunluğunda kalın bir ağacın geniş tarafı bu deliğe geçirilir ve ağaç pramidin üzerine konan sal taşlarının üzerinden şirahanenin havuz tarafındaki boşluktan dışarıya doğru sarkıtılır. Sarkan ağacın ince olan ucuna, üzeri delik olan ağır bir taş geçirilerek aşağı doğru sarkıtılır. Bu işlem tamamlandığında, delik taşın ağırlığı ile kalas aşağı doğru alçalmaya başlar. Ortada toplanan posa içerisinde azda olsa kalan üzüm suyu böylece tamamen havuza akar (Res. 15).

Ezilen üzümlerden akan şıra, Şirahanenin 1 veya 2 m. dışında bulunan havuza (hazne) bir oluktan akar (Res. 16). Havuzdan alınan şıra, büyük tavalara konur. Tavlara konan şıranın içerisine yaklaşık 1 kg. kadar beyaz kil toprak konarak 1- 2 saat karıştırılıp, dinlenmeye bırakılır. Tavada dinlenen şıra büyük kazanların içerisine süzülerek aktarılır. Kazana alınan şıra, ocak üzerinde (Res. 17) yüksek ateşte saatlerce kaynatıldıktan sonra soğumaya bırakılır . Daha sonra pekmez haline gelen bu mayi toprak küplere alınarak saklanır. Eğer şıranın içerisine sözü edilen kil eklenmezse, pekmezin tadı ekşi olur. Pekmez sağlıklı bir yiyecek olduğu gibi, şekerin olmadığı zamanlarda, yöre halkı özellikle düğün ve bayramlarda yapılan baklavalara şeker yerine pekmez koymuşlardır.

3- Sirke

Kış aylarının bitiminde pitosların içerisine pekmez konur ve güneşe bırakılır. Ağustos ayı ortalarında bu pekmezin içerisine tuz atılarak birkaç gün daha beklenir. Sonuçta pekmez sirke haline dönüşür.

Sonuç olarak, İsauria bölgesinde bulunan kabartmalar üzerindeki üzüm, orak ve kazma betilerine göre yörede kesinlikle bağcılık yapılmıştır. Ayrıca, günümüze kadar ulaşan kültürel yaşamın izleri ve de özellikle Hadim ilçesinde yaşatılmaya çalışılan festivalin kökleri antik döneme kadar uzanıyor olmalıdır.

